

TALABALARNING PROFESSIONAL KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI BAHOLASHNING AHAMIYATI

Komilova Gulnoz Uzoqovna

Toshkent kimyo texnologiya instituti

“Tillar” kafedrası katta o‘qituvchisi

e-mail: gulnoz.kom@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4421-1438>

ANNOTATSIYA

Maqolada oliy ta’lim muassasalarida talabalarning kommunikativ kompetensiyasini baholashning zamonaviy metodlari tahlil qilingan. Muallif tomonidan fanlararo integratsiya asosida xorijiy til ta’limida innovatsion baholash usullarining pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, o‘zini o‘zi baholash, tengdoshlarni baholash hamda vazifaga asoslangan baholash texnologiyalarining ta’lim samaradorligini oshirishdagi bo‘yicha ba’zi amaliy yechimlarni taklif qilishadi.

Kalit so‘zlar: *kommunikativ kompetensiya, oliy ta’lim, xorijiy til ta’limi, fanlararo integratsiya, innovatsion baholash, o‘zini o‘zi baholash, tengdoshlarni baholash, vazifaga asoslangan baholash, pedagogik texnologiyalar, ta’lim samaradorligi, kasbiy kompetensiya, kommunikativ faoliyat.*

ABSTRACT

The article analyzes modern methods of assessing students’ communicative competence in higher education institutions. The author highlights the pedagogical potential of innovative assessment methods in foreign language teaching based on interdisciplinary integration. Furthermore, the significance of self-assessment, peer assessment, and task-based assessment technologies in improving the effectiveness of the educational process is scientifically substantiated.

Keywords: *communicative competence, higher education, foreign language teaching, interdisciplinary integration, innovative assessment, self-assessment, peer assessment, task-based assessment, pedagogical technologies, educational effectiveness, professional competence, communicative activity.*

KIRISH

Hozirgi vaqtda, oliy kasbiy ta’limning kompetensiya paradigmasining rivojlanishi bilan tavsiflangan holda, chet tili talabalarini o‘qitish jarayonida qo‘llaniladigan sifatni baholash tizimini takomillashtirish masalasi tobora dolzarblashib bormoqda. An’anaviy ravishda obyektни standart bilan taqqoslashga

qaratilgan harakatlar va operatsiyalar kombinatsiyasini o'z ichiga olgan baholash bugungi kunda qayta ko'rib chiqilishi kerak. Ushbu qayta ko'rib chiqish zamonaviy universitetlar uchun xos bo'lgan eng so'nggi ma'lumotnoma mezonlariga asoslanishi kerak. Ushbu mezonlar hozirgi kunda kompetensiya parametrlari nuqtai nazaridan talqin qilinadigan o'qitishning zamonaviy maqsadlari (boshqacha aytganda standartlar) to'plami bilan bog'liq. Natijada, ikkinchi tilni baholash tizimi talabalarning kommunikativ kompetensiyasining ma'lum bir faoliyat sohasidagi mutaxassislarni chet tilini o'qitishga qo'yiladigan ijtimoiy talablarga mos kelishi/mos kelmasligi faktini isbotlash uchun qayta yo'naltirilishi kerak. Universitet talabalari uchun chet tilini o'rganishning strategik maqsadi shaxsning turli til va madaniy jamoalardagi hamkasblari bilan professional jihatdan ahamiyatli madaniyatlararo muloqotda ishtirok etishga tayyorligini ta'minlaydigan professional va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdir.

Bu kompetensiya o'z navbatida "elementar" birliklardan - bilim, ko'nikma, qobiliyat, fazilatlar, xususiyatlar va boshqalardan iborat bo'lgan bir qator aniqroq kompetensiyalarni (kichik kompetensiyalarni) o'z ichiga oladi. Muayyan maqsadlarga yo'naltirilganlik metodologik tizimning deyarli barcha komponentlari, jumladan, baholash tizimining mazmunini o'zgartirish zaruratini oldindan belgilab beradi. Mavjud baholash shakllari samarasiz bo'lib chiqadi, chunki ular faqat chet tilini bilishning rasmiy va aniq ko'rsatkichlarini aniqlashga qaratilgan. Shaxsiy kompetensiyalar yashirin o'zgarishlar sifatida qaralganligi sababli, ularni monitoring va baholash jarayonida qat'iy algoritmlashtirish va rasmiylashtirish mumkin emas. Kutilgan natija, ya'ni kompetensiya parametrlarida talqin qilingan, va uzoq vaqtdan beri mavjud bo'lgan an'anaviy va allaqachon eskirgan turlar, shakllar va amaliyotlar spektrida hali ham mavjud bo'lgan baholash protseduralari o'rtasidagi nomuvofiqlik ilmiy adabiyotlarda bir necha bor tilga olingan (Tareva, 2015).

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Chet tilini o'qitish kontekstidagi birinchi va muhim shart - bu baholashni tashkil etish va o'tkazish jarayonida bo'lajak mutaxassislarning kasbiy faoliyatining xususiyatlari va xususiyatlarini hisobga olishdir (Tarev, 2009). Bu shuni anglatadiki, baholash va baholashning barcha shakllari va usullari talabaning ma'lum bir ish sohasidagi professional, kommunikativ faoliyat uchun zarur bo'lgan fazilatlar, xususiyatlari, xususiyatlari, bilimlari va ko'nikmalarining rivojlanish darajasini aniqlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu shuni anglatadiki, kelajakdagi iqtisodchilarning professional va kommunikativ kompetensiyasini baholash, masalan, kelajakdagi muhandislar, matematiklar, tarixchilar va boshqalar orasida o'xshash kompetensiyalarni baholashdan farq qilishi kerak. Baholash va baholash parametrlari

mutaxassisning professional faoliyatining asosiy sohalari bilan belgilanadi. Faqatgina bunday yondashuv professional tayyorgarlik sifatini tekshirishi mumkin. Kasbiy va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishni baholash samaradorligi uchun yana bir shartni ko'rsatish kerak. Bu kasbiy ta'lim darajasini hisobga olish zarurati bilan bog'liq. Bu shuni anglatadiki, baholash va baholash tegishli bilim sohasining bakalavriat/mutaxassis/magistr darajasiga xos bo'lgan o'ziga xos xususiyatlarni aniqlashga qaratilgan bo'lishi kerak. Ushbu talabalarning har biri professional jihatdan ahamiyatli kompetensiyalar parametrlarida o'zini namoyon qiladigan maxsus talablarga ega. Shuning uchun, turli universitet bitiruvchilari uchun baholash tartiblari va mazmunini tashkil etishga yondashuvlar turlicha bo'lishi va o'zgartirilishi kerak. (Baholashning ushbu obyektlari deyarli butunlay va butunlay o'lchab bo'lmaydigan darajada e'tibordan chetda qoldirildi). Bunday parametrlar orasida, xususan, tadbirkorlik, qaror qabul qilish tezligi, g'ayrat, o'zini o'zi boshqarish va boshqalar kabi shaxsiy xususiyatlarni eslatib o'tish mumkin. Bu shart baholashning maxsus mezonlar shkalasini ishlab chiqishni taqozo etadi, uni yaratish professional jihatdan ahamiyatli kompetensiyalarning bilvosita parametrlarini aniqlash va tavsiflashning murakkabligi tufayli ob'ektiv ravishda qiyin.

Ushbu muammoning yechimi talabalarning kasbiy va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishni baholash samaradorligini ta'minlaydigan yana bir shart sifatida qaralishi mumkin. Biz bilamizki, hozirgi vaqtda bir nechta Ushbu muammoni hal qilishga urinishlar (Lieu Tran va boshqalar, 2017; Santos va boshqalar, 2014; Adsanatham, 2012; Birova va boshqalar, 2016). Mualliflarning sa'y-harakatlariga qaramay, kompetensiyalarni aniqlashga qaratilgan mezonlar, mezonlar shkalalarini ishlab chiqish masalasi hali to'liq hal qilinmagan va jiddiy e'tibor talab qiladi. Yuqorida aytilganlar bilan bog'liq holda, yana bir shart mavjud, bu esa baholash turlari va shakllarini (mavjud an'anaviy to'plam bilan taqqoslaganda) diversifikatsiya qilish zarurati bilan bog'liq bo'lib, bu alohida ahamiyatga ega. Baholashning sof an'anaviy shakllariga (testlar, viktorinalar, so'rovnomalar va boshqalar) rioya qilishdan voz kechish kerak, ular kelajakdagi mutaxassisning professional va kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish darajasini aniqlashga qaratilgan innovatsion shakllar bilan to'ldirilishi kerak. Bunday shakllar, masalan, muammoli professional vazifalarni (aloqa vositasi sifatida chet tili orqali) hal qilishga, professional masalalar bo'yicha ilmiy konferensiyalar o'tkazishga va boshqalarga ishora qilishi mumkin.

Yuqorida aytilganlardan tashqari, baholashning yangi turlarini ham qo'llash kerak. Kesa o'lchovlardan tashqari (masalan, bir martalik test), professional va kommunikativ kompetensiyaning uzunlamasına o'lchovlarini taqdim etish tavsiya

etiladi. Faqat shu tarzda biz o‘zlashtirilgan materialning barqarorligini tekshirishimiz, professional jihatdan ahamiyatli fazilatlarning amalga oshirilishining doimiyligi va barqarorligini ob‘ektiv ravishda aniqlashimiz mumkin.

Baholash protseduralari uchun zarur bo‘lgan yana bir shart topshiriqlarning muammoga asoslangan mazmuni bilan belgilanadi. Natijada, baholash vazifalarining samarali va reproduktiv turlarining nisbatini birinchisining foydasiga qayta baholash zarur. Ushbu shart talabalarining professional va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati bilan bog‘liq holda baholashni optimallashtirish va modernizatsiya qilish muammosiga yechim taqdim etadiganga o‘xshaydi. Kompetensiya o‘z mohiyatiga ko‘ra haqiqiy professional kontekst bilan bog‘liq bo‘lib, u ko‘pincha kutilmagan va murakkab tabiatga ega. Shuning uchun, baholash jarayonida talabalar chet tilidan foydalangan holda yangi professional vazifalarni hal qilish qobiliyatlarini namoyish etishlari kerak. Bunday mashg‘ulotlar davomida talabalar o‘zlarining shaxsiy professional dunyoqarashlarini aks ettiruvchi va individual professional va kommunikativ profillarini namoyish etuvchi o‘z fikrlarini bildirish olishlari kerak. Shuni ta’kidlash kerakki, an’anaviy ravishda, hatto universitetda yakuniy test jarayonida ham o‘qitishning ushbu parametri deyarli butunlay e’tibordan chetda qoladi. Kompetensiyalarni baholashga muammoli yondashuv bilan ko‘plab qiyinchiliklar yuzaga keladi. Boshqacha qilib aytganda, talabalarining baholari (o‘z-o‘zini va tengdoshlarini) va o‘qituvchilarning baholari o‘rtasida hech qanday bog‘liqlik yo‘q. Bundan tashqari, oliy kasb-hunar ta’limiga kompetensiya yondashuvi bilan bog‘liq muhim omil talabalarining individual xususiyatlarini hisobga olish bilan bog‘liq holatdir. Har bir talaba o‘zining professional muhim xususiyati va shaxsiy fazilatlarni turli yo‘llar bilan namoyon qiladi, kasbiy faoliyatning individual o‘ziga xos profilini, professional va kommunikativ faoliyatning individual uslubini shakllantiradi.

Shu munosabat bilan, vazifalar matnini, hajmini va bunday topshiriqlarning sifatini o‘zgartirish orqali test topshiriqlarining o‘zgaruvchanligini ta’minlash kerak. Talabalarining faol pozitsiyasini hisobga olish baholash samaradorligining yana bir muhim shartidir. Talabalar baholash mezonlari, protsedura talablari va baholash natijalari bilan tanishishlari kerak (Brantmeier va boshqalar, 2012). Talabalar baholashga duchor bo‘lgan obyektlarni bilishlari, o‘z faoliyatlarining sifatiga qo‘yiladigan talablardan xabardor bo‘lishlari kerak. Agar talaba mustaqil ravishda testga tayyorlana olmasa, o‘zini baholay olmasa, baholash samarasiz deb topilishi kerak. Undan oldin, davomida va keyin, erishilgan natijalarni yaxshilash yo‘llarini belgilab beradi. Shunday qilib, baholash talabalarga o‘zlarining professional va

kommunikativ mustaqilligini, chet tilidagi kommunikativ faoliyatni amalga oshirish jarayonida mas'uliyatini isbotlash imkonini beradigan protsedura sifatida qaraladi.

Kompetensiyaga asoslangan baholash o'z-o'zini, tengdoshlarini va o'qituvchini baholashni talab qiladi (Roffé Gómez, 2014). Talabalarning hissasi haqida yaxlit tasavvurga ega bo'lish uchun, muammoga asoslangan o'rganishda talabning umumiy kurs bahosiga erishish uchun o'qituvchini baholashdan tashqari, o'zini baholash va tengdoshlarni baholash ko'pincha qo'llaniladi.

Ikkinchi til talabalariga qo'llanilishi mumkin bo'lgan o'zini, tengdoshlarini va o'qituvchini baholashning ba'zi innovatsion amaliyotlari mavjud. Ba'zi mualliflar allaqachon o'z samaradorligini isbotlagan bir qator amaliyotlarni taklif qilishadi:

- a) og'zaki yarim tuzilgan intervyu, hamkorlikdagi ish rubrikalari va kommunikativ kompetensiya rubrikalari (Roffé Gómez, 2014);
- b) ikkinchi tilda og'zaki taqdimotlar, bunda test jarayoni ikki usulda amalga oshiriladi: tengdoshlar va o'zini o'zi baholash (Gil-Salom va boshqalar, 2016);
- c) o'zini o'zi baholash, tengdoshlar hisoboti va o'qituvchining reytinglarini bir vaqtning o'zida joriy etish (Alias va boshqalar, 2015);
- d) integratsiyalashgan o'qishdan yozishgacha bo'lgan vazifani amalga oshirish (Kim va boshqalar, 2017).
- e) Fanlararo integratsiya asosida xorijiy tilni o'qitish talabalarining kasbiy kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi (KomilovaG.U., 2025).

- Umumiy sifatli tadqiqot vositasi sifatida yakka tartibdagi suhbatlar individual respondent va professional sifatli tadqiqotchi o'rtasida yakka tartibda o'tkaziladigan chuqur suhbatlardir.(UST) Fokus-guruhlariga o'xshaydi, ammo e'tiborga loyiq bir nechta asosiy farqlar mavjud. UST odatda ko'proq tuzilgan, qisqaroq bo'ladi va har bir respondentga o'z shaxsiy tajribalari va fikrlarini fokus-guruh sharoitida odatda erishiladiganidan ko'ra chuqurroq va batafsilroq baham ko'rish imkonini beradi.

- Kasbiy yo'naltirilgan munozara (KYM) talabalarni bir-birining argumentlariga zid kelish maqsadida qarama-qarshi fikrlarni bildirishga undaydigan ta'lim vositasi sifatida. Qarama-qarshi fikrlar navbatma-navbat bayonotlarda taqdim etilgandan so'ng, qaror qabul qilish imkoniyati berilishi mumkin. Tezkor argumentga asoslangan javob muhitini yaratish orqali allaqachon o'rgatilgan materiallarni mustahkamlash orqali munozara o'rganish kompetentsiyalarini yaxshilash uchun mo'ljallangan.

- Vazifaga asoslangan tilni baholash (VATB - bu "aniq belgilangan mezonlar to'plamiga nisbatan o'quvchilardan olingan kommunikativ ko'rsatkichlarning sifatini baholash jarayoni bo'lib, bu ko'nikma va bilimlarni birlashtirishni talab qiladi"

(Brindley, 1993, 74-bet). Bunday baholashlar ikkinchi til foydalanuvchilari ma'lum bir munozara sohalarida qaysi til qobiliyatlarini namoyish eta olishlarini aniqlash uchun ishlatiladi va ular dasturga qabul qilish va/yoki keyingi til o'rganish imkoniyatlariga joylashtirish to'g'risida qaror qabul qilishga olib kelishi mumkin.

Biznes o'yinlari (BO') - bu talabalarni real dunyoning simulyatsiya qilingan tajribasiga jalb qilish va ularni haqiqiy boshqaruv vaziyati orqali baholaydigan baholash vositasidir. Ta'limga bunday yondashuv faoliyat axborot qidirish, tahlil qilish, talqin qilish, muammolarni hal qilish va qaror qabul qilishni rag'batlantiradi.

Test mazmuni har doim bir xil va bir xil bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oldi: a) chet tili matnini tahlil qilish va qayta hikoya qilish; b) chet tili tizimining hodisalaridan biri haqidagi savolga javob va c) pedagogika, psixologiya va chet tillarini o'qitish metodikasi sohasidagi savolga javob. O'qituvchilar malakasini oshirish maktabi bitiruvchilarining malaka darajasini baholash uchun innovatsion texnologiyalarga talab kam edi. Bundan tashqari, talabalar baholash jarayoniga kiritilmadi. Natijada, faqat o'qituvchining baholashi amalga oshirildi, o'zini o'zi baholash va tengdoshlarni baholash imkoniyatlari taqdim etilmadi.

XULOSA

Shunday qilib, ushbu maqolada talabaning shaxsiyatining o'ziga xos parametrlarini - uning boshqa til va madaniy hamjamiyat vakili bilan professional jihatdan mazmunli muloqotda ishtirok etishini ta'minlaydigan kompetensiyalarni aniqlashga qaratilgan baholash tizimini modernizatsiya qilishning yangi yondashuvi taqdim etiladi. Ma'lumki, aynan baholash tizimi mutaxassislarni tayyorlash sifatini aniqlash imkonini beradi. Shuning uchun bitiruvchilarning chet tilida professional va kommunikativ faoliyatga tayyorligining samaradorligi darajasi ushbu tizimga va uning ob'ektiv ko'rsatkichlarni aniqlash qobiliyatiga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hutchinson T., Waters A. (1987) English for Specific Purposes. Cambridge,
2. Coyle D. CLIL: (2010) Content and Language Integrated Learning. Cambridge,
3. Harmer J. (2007) How to Teach English. Longman,
4. Richards J. (2006) Communicative Language Teaching Today,
5. Alias, M. – Masek, A. – Md Salleh, H.H. 2015. Self, peer and teacher assessment in problem-based learning: are they in agreements? Procedia – Social and Behavioral Sciences, vol. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.157> 20
6. Adsanatham, Ch. 2012. Integrating assessment and instruction: Using student generated grading criteria to evaluate multimodal digital projects. Computers and

Composition, vol. 29, Issue <https://doi.org/10.1016/j.compcom.2012.04.002> 2

7. Brindley, G. 1993. Task-centred assessment in language learning: The promise and the challenge. In Bird N., Falvey P., Tsui A., Allison D., McNeill A. (Eds.). Language and learning: Papers presented at the Annual International Language in Education Conference, Hong Kong: Hong Kong Education Department, 1993, pp. 73-94.

8. Gil-Salom, D. – Benlloch-Dualde, J.-V. 2016. Student assessment of oral presentations in German as a foreign language. Procedia – Social and Behavioral Sciences, vol. 228, pp. 656-661. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.07.100>

9. Komilova, G. U. (2025, March 6). Effective Factors for Teaching Foreign Language During Professional Orientation. Prospects of Teaching English for Professional Purposes in Non–Philological Higher Education Institutions: Problems and Solutions, <https://doi.org/10.5281/zenodo.14981720>

10. Komilova G. U. Developing oral speaking skills through interdisciplinary Integration in foreign language teaching “Improving the Methodology of TESOL: Problems and Solutions” February 21,2026
<https://wosjournals.com/index.php/pteconf/article/view/14066>